

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ЧАСУ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Повисок А. А.

студентка VI курсу Педагогічного інституту

Музика О. О., канд. психол. н., доцент

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Стаття присвячена проблемі сприймання часу дітьми старшого дошкільного віку. Розглянуто психологічні аспекти взаємовпливу сприймання часу і регуляції поведінки дітей. За результатами проведеного емпіричного дослідження описано види та психологічні особливості сприймання часу дошкільниками. Показано, що розвиток сприймання часу у старших дошкільників безпосередньо пов'язаний із розвитком процесів регуляції діяльності як важливих складових готовності дитини до школи.

Ключові слова: сприймання, сприймання часу, час, дошкільний вік.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERCEPTION OF TIME PRESCHOOL CHILDREN

Povysok A. A.

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

Muzyka O.O. – Candidate of Psychology, Associate Professor

of Pedagogy and Psychology Chair Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

This article is devoted to the problem of perception of time children under school age. The article deals psychological aspects of mutual perception of time and regulation the behavior of children. According to the results of empirical research was described the types and psychological characteristics of perception of time preschool children. This article shows that development of time perception of children under school age is directly related to the development process of the regulation their activities as being essential to child's readiness for school.

Key words: perception, perception of time, time, preschool children.

Психологія сприймання та організації часу була й залишається проблемою, що стосується фундаментальних основ усієї відображально-поведінкової взаємодії особистості з об'єктивною реальністю. Сприймання часу є відображенням тривалості, швидкості та послідовності плину подій, що допомагає фіксувати зміни у навколишньому світі. У свідомості людини час може «летіти», «тягнутися», «застигати», «спливати» у зворотному напрямку, адже на індивідуальне сприймання тривалості однакових часових періодів впливають: характер переживань, їх емоційне забарвлення, діяльнісна насиченість, стан здоров'я людини, її вікові особливості тощо (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Є. І. Головаха, Д. Г. Елькін, О. О. Кронік, С. Л. Рубінштейн, Б. Й. Цуканов, Ж. Піаже, П. Фрес та ін.).

Дітям сприймати час дуже складно, тому що він не має наочної форми, є плинним та незворотнім, а спеціальний орган для сприймання часових явищ відсутній. У дошкільному віці діти вчать розрізняти невеликі часові відрізки. У цьому процесі провідною є роль дорослих. Самоконтроль, організація та планування власної діяльності у дітей дошкільного віку розвинені слабо, тому без відповідного систематичного навчання та постійного вправлення з допомогою дорослих не обійтися.

Розвиток сприймання часу у старших дошкільників безпосередньо пов'язаний із розвитком процесів регуляції діяльності як важливих складових готовності дитини до школи (М.Є. Веракса, Г.О. Люблінська, Т.Д. Ріхтерман та ін.). Уміння оцінювати часові відрізки й орієнтуватися в часі є складовою успішної діяльності та розвитку особистісних якостей (цілеспрямованості, організованості, пунктуальності тощо), важливих як у повсякденному житті, так і в процесі шкільного навчання.

Із метою вивчення особливостей сприймання часу дітьми старшого дошкільного віку нами було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 26 дітей старшого дошкільного віку, які відвідують навчально-виховний комплекс «Барвінок» та комунальний дошкільний навчальний заклад № 361 «Софія» (вальдорфська) у м. Києві. Дослідження передбачало

проведення бесіди, циклічного тесту часу Томаса Коттла та спостереження за поведінкою дітей й аналіз емпіричних показників [2].

Отримані у результаті проведеного дослідження дані дозволили виокремити два основні види сприймання часу дітьми старшого дошкільного віку: 1) сприймання часу в загальноприйнятих інтервалах; 2) суб'єктивне сприймання часу. Перший пов'язаний із розрізненням загальноприйнятих короткотривалих та довготривалих часових інтервалів: рік, місяць, тиждень, день, година, хвилина тощо; другий – із залежністю сприймання часу від його наповнення певними видами діяльності та емоційними переживаннями.

Узагальнені характеристики кожного з видів сприймання подані нижче (див. таблицю 1. та таблицю 2.).

Таблиця 1.

Сприймання часу в загальноприйнятих інтервалах

сприймання короткотривалих часових проміжків	сприймання довготривалих часових проміжків	сприймання минулого, теперішнього і майбутнього
<i>достатньо диференційоване</i>	<i>слабо диференційоване</i>	<i>слабо диференційоване</i>
розрізняють часові інтервали: «день», «година», «хвилина»	називають у завченій послідовності дні тижня, місяці року, але мають труднощі з визначенням поточного, попереднього та наступного днів, місяців тощо	мають труднощі з оперуванням абстрактними категоріями «минуле», «теперішнє», «майбутнє»

Встановлено, що найкращою є орієнтація у таких часових інтервалах як «день», «година», «хвилина», які пов'язуються у старших дошкільників із переліком того, що можна зробити за певний період часу. Відтак день сприймається дітьми як довгий, а ніч як коротка. У сприйманні тривалих часових відрізків виникають труднощі: дітям важко визначити поточний, попередній та наступний дні тижня, місяці року, проте назвати їх у завченій послідовності нескладно. Діти лише вчаться осягати минуле та майбутнє.

Суб'єктивне сприймання короткотривалих часових відрізків є ситуаційним, залежним від його наповнення певними видами діяльності, а довготривалих – переважно емоційним та подієвим, тобто безпосередньо ув'язаним у свідомості дитини зі значимими подіями її життя.

Таблиця 2.

Суб'єктивне сприймання часу старшими дошкільниками

сприймання короткотривалих часових проміжків	сприймання довготривалих часових проміжків	сприймання минулого, теперішнього і майбутнього
<i>ситуаційне</i>	<i>емоційне</i>	<i>подієве</i>
залежить від їх наповнення певними видами діяльності: час, наповнений цікавими заняттями, сприймається як такий, що проходить швидше	залежить від їх наповнення емоційними переживаннями: краще розрізняються тривалі в часі проміжки, наповнені позитивними емоціями	ув'язане у свідомості з подіями власного життя: днем народження, народженням сестрички (братика), приходом Святого Миколая тощо

За результатами проведеного нами емпіричного дослідження виокремлюються такі психологічні особливості сприймання часу старшими дошкільниками:

- діти краще орієнтуються в короткотривалих часових відрізках, пов'язаних із виконанням конкретних видів діяльності;
- в оцінці дошкільниками різних за тривалістю часових інтервалів прослідковується така закономірність: чим коротший часовий проміжок, тим менший перелік виконаних справ, а темп їх виконання швидший;
- доба у сприйманні дітей має визначений початок і кінець – ранок і вечір, а от день і ніч у цьому переліку найчастіше з'являються після уточнюючих запитань;
- діти сприймають час, наповнений цікавими заняттями, як такий, що проходить швидше;

- уявлення про вільний час у дітей асоціюється зі самостійно вибраними видами діяльності, які приносять задоволення;
- відсутність вільного часу пов'язується з неможливістю погратися або зайнятися улюбленою справою;
- специфіка суб'єктивного сприймання часу виявилася в уявленнях дошкільників про те, що від швидкості виконуваної ними діяльності залежить швидкість плину часу;
- діти живуть теперішнім і вчаться досягти минуле та майбутнє;
- режим дня дозволяє дітям краще орієнтуватися в часі та розподіляти свою діяльність впродовж дня;
- розвиток сприймання часу у старших дошкільників безпосередньо пов'язаний із розвитком мислення і мовлення.

Отже, проблема сприймання часу дітьми дошкільного віку залишається актуальною та має прикладне значення. Час як форма буття матерії є абстрактною категорією. Сприймання часу – це відображення об'єктивної тривалості, швидкості та послідовності явищ дійсності. Осягнути такі складні речі дитині непросто. Розвиток сприймання часу – тривалий процес, у ході якого важливе значення має система роботи, спрямована на орієнтування дитини в часі, організована дорослими.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці системи вправ та інтерактивних завдань із розвитку сприймання часу дітьми дошкільного віку та молодшими школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головаха Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А. А. Кроник. – К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
2. Музика О. Л. Курсові роботи з психології. – 2-ге вид., перероб. і доп. / О. Л. Музика. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 104 с.
3. Цуканов Б. И. Время в психике человека: монография / Б. И. Цуканов. – Одесса: Астропринт, 1999. – 220 с.